

Milica D. KOSORIĆ

SPOMENIK MITRINOŠ KULTA IZ OKOLINE ZVORNIKA

Kod sela Dardagana, opština Zvornik, srez Tuzla, u kamenolomu »Sige«, prilikom radova koje izvodi preduzeće »Novi izvor« iz Zvornika, s proleća 1965. otkriven je spomenik sa predstavom scene Mitrinoš kulta (sl. 1).

Posle otkrića spomenika, tokom daljih radova u kamenolomu pronađena su četiri oštećena rimska bronzana novčića, jedna krstasta fibula (sl. 2) i fragmentovan gledosan sud (sl. 3).

Kod samog mesta nalaza spomenika, na spoljnoj strani otkrivenog kamenog bloka, naziru se izvesni urezani znaci koji su vero-

Sl. 1

vatno u vezi sa samim kultom (sl. 4). Iznad mesta nalaza novčića i fibule na teško pristupačnim kamenim naslagama naziru se nedovoljno jasne predstave (sl. 5 i 6).

Nađeni spomenik doneo je i predao Muzeju istočne Bosne u Tuzli drug Voja Perić, direktor pomenutog preduzeća.

Spomenik je prelomljen na četiri dela a i inače prilično je oštećen. Rustičan je; rađen je od sige tehnikom grubog klesanja. Dimenzije spomenika su 50×70 cm.

Na spomeniku je dat pećinski ambijent i u punom reljefu prikazana tauroktonija.

Mitra je prikazan u neuobičajenom položaju. Naslonjen je na bika koji je zadnjim nogama polegao a prednjim se propinje. Na glavi Mitra ima jednu vrstu frigijske kape na kojoj su upadljivo naznačeni duboki žljebovi. Na sebi ima hiton sa kratkim rukavima. Na sredini hitona nazire se jedna agraфа. Na leđima mu je hlamida koja je na desnom ramenu zakopčana agraфом. Prema naglašenoj obući može se pretpostaviti da je obuven u visoke čizme. Desna ruka, položena u pravcu bika, nedostaje od lakta a leva nedostaje od ramena. Prema položaju levog ramena i uzdignute glave bika izgleda da je Mitra levom rukom držao bika za gubicu. Između levog Mitrinog kolena i prednje noge bika data je jedna nejasna predstava. Ispred i iza Mitre su dve predstave muških figura dadofora. Dadofori su detaljno obrađeni. Obučeni su u hitone sa kratkim rukavima. Levi dadofor, koji je u celosti očuvan, sa frigijskom je kapom. Glava desnog dadofora je oštećena. Dadofori obema rukama drže naniže oboren pedum. Predstava peduma odgovara uobičajenom prikazu buktinja na nekim spomenicima ove vrste. Ispred desnog dadofora je velika zmija. U pokretu, sa uzdignutom glavom, zmija je prikazana u momentu kada ujeda bika za nogu (sl. 7). Zadnji deo glave zmije završava se rogljastim ispupčenjima. Glava i manji deo trupa naležu na plastičan žljebljeni krug koji bi istovremeno mogao biti prikaz oreola. Između Mitrinih nogu nalazi se pas čija je glava okrenuta prema biku.

U prostoru između Mitrine glave i glave levog dadofora u neuobičajenoj dispoziciji date su predstave Sola i Lune, prikazane u vidu apliciranih maski (sl. 8). Date su en face sa jako naglašenim detaljima lica i izrazitim očima. Glava Sola, postavljena do Mitrine glave, je na zaglačanoj kružnoj plastičnoj površini. Glava Lune, postavljena u uglu spomenika, između glave Sola i levog dadofora, uokvirena je polumesecom. Posebno, na luku spomenika, desno od Mitrine glave, postavljen je gavran.

Spomenici ove vrste, obrađeni i proučeni u velikom broju od F. Cumont-a (1), ukazuju na široku rasprostranjenost ovoga kulta po teritoriji rimskog carstva (2).

Proučavanjem kulta, njegovom pojavom, razvojem i širenjem bavili su se i drugi autori (3).

Na osnovu stilske analize reljefne kompozicije našeg spomenika u odnosu na poznate spomenike ovoga kulta, uočava se da pored osnovnog motiva vezanog za ovaj kult ima i izvesnih razlika u detaljima, nedostataka i odstupanja od uobičajenog rasporeda u načinu prikazivanja pratioca ovoga kulta.

Na spomenicima nađenim u našim krajevima, kao u Jajcu (4), Pritokama (5), Konjicu (6), Ražnju (7), Janjevu (8), Kumanovu, Radešu (9), Tekiji i Smederevu (10) nalazimo na uobičajenu pred-

stavu tauroktonije. Mitra, sa lepršavom hlamidom i frigijskom kapom na glavi, predstavljen je u momentu kada levim kolonom naleže na leđa bika koji leži na zemlji, hvata ga levom rukom za gubicu a desnom zabada nož. Dadofori sa strana drže uspravne ili jedan uspravnu a drugi položenu buktinju. Na spomeniku iz Ražnja jedan od dadofora drži pedum. Pojava i karakter dadofora sa pedumom na spomenicima ove vrste nisu još uvek u potpunosti objašnjeni (11). U većini slučajeva dadofori stoje sa prebačenom desnom preko leve noge. Zmija je u pokretu, prema rani. Pas je u skoku prema rani. Na nekim spomenicima tauroktoniju redovno prati skorpion. Prema F. Cumont-u primarni pratioci ovoga kulta su pas i skorpion (12). Na većini spomenika pogled Mitrin je upravljen prema gavranu. Na spomeniku iz Konjica obe strane su obrađene. Ovde u prikazanim scenama nalazimo i obredne momente kulta (13). Na navedenim spomenicima pored centralnog polja data su i manja polja sa prikazom pojedinih kulturnih scena. Na našem spomeniku to nedostaje.

Stav Mitre i način prikaza bika koji se propinje nalazimo i na spomenicima iz Modriča (14), Močića, Golubića a i nekim drugim obrađenim od F. Cumont-a (15).

Položaj Mitre i pojava peduma kod oba dadofora bitna je karakteristika našeg spomenika. Prikaz Sola i Lune u mnogome odstupa od poznatih prikaza. Kod našeg spomenika pada u oči i prikaz gavrana bez dodeljene mu simbolične uloge a i način prikaza zmije.

Konstatovana odstupanja kod našeg spomenika u odnosu na uobičajeni prikaz ove scene usloveli su verovatno neki lokalni elementi. Stilska obrada figura, naročito lica, ukazuje na jake uticaje Istoka. Neosporno je da sva navedena odstupanja ne samo što ne menjaju poznatu kulturnu zamisao već ukazuju i na mogućnost postojanja jedne lokalne radionice.

Nađeni novac olakšava nam preciznije datiranje spomenika. Prema ljubaznom saopštenju Dobrile Popović — Gaj, kustosa Narodnog muzeja u Beogradu, novac pripada IV veku (Valentinijan I). Prema tome, najverovatnije je da i naš spomenik potiče iz tog vremena.

NAPOMENA

1. F. Cumont, (Textes et monuments figures aux Mysteres de Mithra», Bruxelles, 1899, I, II.

2. R. Marić, »Antički kultovi u našoj zemlji«, Beograd, 1933, 82.

3. B. Gabričević, Iconographie de Mithra tauroctone dans le province romaine de Dalmatie», Archaeologia Jugoslavica I», Beograd, 1954, 37.

B. Saria, »Razvitak Mitrine kulturne slike u Dunavskim oblastima«, »Starina« (za 1923) III, Beograd, 1925, 33.

K. Patsch, »Mithraeum u Konjicu«, Glasnik Zemaljskog muzeja, Sarajevo, 1897, 629.

4. D. Sergijevski, »Das Mithräum von Jajce«, Glasnik Zemaljskog muzeja, Sarajevo, 1937, 11.

5. D. Sergijevski, »Arheološki nalazi kod Bihaća i Bos. Novog«, Glasnik Zemaljskog muzeja, Sarajevo, 1939, 7.

6. K. Patsch, op. cit.
7. Lj. Zotović, »Nov spomenik Mitrinog kulta«, Starinar, 1959, 205.
8. N. Vulić, »Antički spomenici naše zemlje«, Spomenik XCVIII, 1941—48, 52.
9. N. Vulić, »Antički spomenici naše zemlje«, Spomenik LXXVII, 1934, 64.
10. B. Jeličić, »Dva Mirtina reljefa iz Narodnog muzeja«, Zbornik radova Narodnog muzeja I, 1958, 313.
11. Lj. Zotović, op. cit. 207.
12. F. Cumont, op. cit. I, 189.
13. B. Gabričević, »Liturgisko značenje prikaza na reversu Mitrine kultne slike«, Glasnik Zemaljskog muzeja, Sarajevo, 1952, 19.
14. K. Patsch, »Bosna i Hercegovina u rimsko doba«, Sarajevo, 1912.
15. Bulićev Zbornik, »Das Mithraeum bei Modrič am Bachergebirge«, Zagreb, Split, 1924, 151.
16. F. Cumont, op. cit. II, 335, 490, 258, 279.

DAS DENKMAL DES MITHRASKULTES AUS DER UMGEBUNG VON ZVORNIK

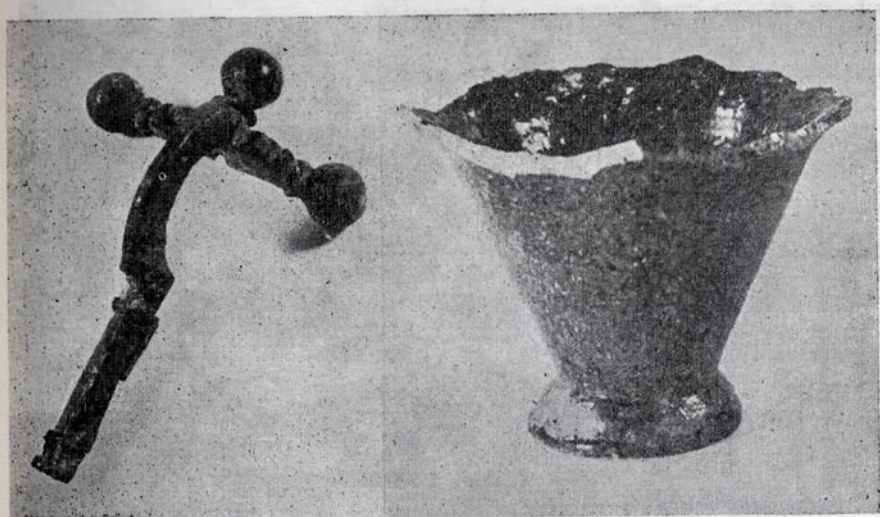
Während der Arbeiten im Steinbruch Sige bei Dardagani, Gemeinde Zvornik, wurde ein Kultrelief mit der mithraischen Stiertötung entdeckt. Das Denkmal wurde dem Museum für Ostbosnien in Tuzla zur Aufbewahrung übergeben.

Anschliessend wurden an der Fundstelle 4 bronzene Münzen (Valentinianus I), eine Bogenfibel des IV Jahrhunderts und Bruchstück von einem drünglierten keramischen Gefäss.

Das Kultrelief wurde mit gewissen Abweichungen von den üblichen Normen gegeben. So wurde Mithras in einer ungewöhnlichen Stellung, und die Dadophoren mit Pedum statt Fackel dargestellt. Die Darstellung der Sonne und des Mondes wurde in die linke Ecke zusammengeschoben, und der Rabe am rechten Höhlenrand angebracht. Der Schlangenkopf trägt eine Aureole.

Das Denkmal gehört dem IV Jahrhundert.

Sl. 2 i 3

Sl. 4

Sl. 5

Sl. 6

Dr. BORIVOJ COVIC

NOVI NALAZI SA NEKROPOLJE «GRADAC» U SOKOLU I Z. S.
PITANJA GLASINACKE HRONOLOGUE

Sl. 72

Materijal je iscrpno objavljen u Glasniku Zemljopisnog društva u Zagrebu. Pripisan je fazi Glasinac III c, kao jedan od najmlađih grobova u fazi.

Grob iz tumula IV dao je sretan podatak o kultu žrtvovanja. S obzirom na slično prstenje iz Tumula I, iz Glasinca, ovaj grob bili približno iz istog vremena kao i onaj iz Tumula III.

U tumulu V nije nađeno prilozi.

Ovoj nekropoli pripadaju, bez sumnje, i dva tumula. U još 1880. iskopao F. Brudi. Oba su po svojim karakteristikama i prilozi denim prilozi značajnog interesa za istoriju. Tumuli koje pod brojem II i III iz grupe «Zemljopisnog društva» Hórnes. Za tumulus III, Hórnes izdaje isti kao i za tumulus II.

Sl. 8